

HANNAH TISCHMANN

RAPPORTER FRA SYKEHUSET

Sykepleierrollen i Tegnehannes *Blod, svette og tress-is* (2017)
og Liv Bjørnhaug Johansens *Den lange vakta. En historie fra et
helsevesen på bristepunktet* (2021)

Det norske helsevesenet har stadig fått kritisk offentlig oppmerksomhet de siste årene. Kritikken dreier seg om innsparinger og arbeidsvilkår for helsearbeidere, hvilket også påvirker tilbudet for befolkningen: nedleggelse av fødeavdelinger i distriktene som blant annet den såkalte Bunadsgeriljaen protesterer mot; mangel på sykepleiere, fastleger og jordmødre som, kort sagt, resulterer i lang ventetid og misnøye i yrket; og stor vikarbruk.¹ Denne offentlige debatten om arbeidsvilkårene i helsevesenet er derimot lite synlig i litteraturen – og litteraturforskningen. Dette kan overraske, ettersom sykdom, både fysisk og psykisk, ellers er et etablert litterært motiv som blir gjentakende diskutert i den litteraturvitenskapelige forskningen.² Innenfor det fremvoksende forskningsfeltet medisinsk humaniora har den litterære skildringen av sykdom dessuten fått større oppmerksomhet i en tverrfaglig kontekst. Medisinsk humaniora trekker frem menneskelige erfaringer og forståelser i forbindelse med sykdom og setter sykdom i en kulturell og sosial kontekst. Thomas R. Cole, Nathan S. Carlin og Ronald A. Carson inkluderer likeså de pleiende og deres erfaringer i sin definisjon av begrepet *medisinsk humaniora* som ”*an inter- and multidisciplinary field that explores contexts, experiences, and critical and conceptual issues in medicine and health care, while supporting professional identity formation*”.³ Likevel fokuserer også litteraturvitenskapelig baserte publikasjoner som forfatterne selv posisjoner innenfor medisinsk humaniora særlig på pasienten og dens opplevelse av sykdom i skjønnlitterære tekster.⁴

Grunnen til at pleie- og omsorgsyrkene i mindre grad har fått oppmerksomhet i nordisk medisinsk humaniora kan, for det første, henge sammen med den innledningsvis nevnte observasjonen at litterære tekster ikke har tatt for seg dette emnet i bred utstrekning. For det andre finnes det en viss definisjonsmessig utydelighet i forbindelse med undersøkelsesobjektet til medisinsk humaniora. Både Katarina Bernhardsson og

Linda Nesby henviser til at helsehumaniora (*health humanities*) betegner et beslektet forskningsområde som inkluderer helsearbeidere. Samtidig nevner de dog også at begrepene i Skandinavia brukes som synonymet.⁵ I tillegg fokuserer publikasjoner som ser på arbeidet innenfor helsesektoren på andre yrkesgrupper eller knytter analysene til arbeiderlitteraturforskningen. Bernhardsson, Lundin og Stenbecks *Litteratur och läkekonst. Nio seminarier i medicinsk humaniora* (2021) er en didaktisk studie som retter seg mot skjønnlitteraturens bidrag i legeutdanningen, mens i hvert fall svensk skjønnlitteratur om kroppsarbeid, lave lønninger, bemanningsbrist og midlertidighet i helse- og omsorgssektoren har blitt diskutert fra et arbeiderlitterært perspektiv med fokus på tekstenes funksjon i dagens klassesamfunn.⁶ I forbindelse med norsk litteratur har dette derimot ikke blitt videre undersøkt.

I Norge har den offentlige diskursen om arbeidsvilkårene innenfor helsevesenet – som under Covid-19-pandemien har fått ny aktualitet som en diskurs om helsevesenets helter (sykepleiere) og brister (bemannings- og dermed arbeidssituasjonen) – likevel ikke gått forbi litteraturen. To eksempler som løfter frem sykepleierrollen og -identiteten og som har fått større oppmerksomhet er tegneserieboken *Blod, svette og tress-is* av Hanne Monge Sigbjørnsen alias Tegnehanne fra 2017 og den litterære sakprosboken *Den lange vakta. En historie fra et helsevesen på bristepunktet* av Liv Bjørnhaug Johansen fra 2021 som jeg i det følgende leser som en form for rapportlitteratur.

Jeg vil i denne artikkelen utforske hvordan sjangermessige, stilistiske og språklige grep fremhever erfaringer av å pleie og konstruerer yrkesrollen som sykepleier i disse to tekstene. Påfallende er at de to valgte konkrete skildringene av sykepleiere anvender seg, til tross for betydelige mediale forskjeller, av individuelle opplevelser og en rapporterende stil. Subjektive erfaringer i forbindelse med sykdom fremheves særlig innenfor medisinsk humaniora, mens rapportstilen skaper assosiasjoner til den politisk engasjerte (arbeider)litteraturen på 1960- og 1970-tallet. Denne kombinasjonen avdekker en ambivalens mellom menneskelige yrkesforventninger og en økonomistyrte yrkesrealitet. I tillegg blir sykepleieren som profesjonell yrkesutøver vektlagt i tekstene. Gjennom å etablere sykepleieren som en fagperson som viser kontroll over og engasjement for jobben skaper både Tegnehanne og Johansen et grunnlag for å ytre fundert og relevant kritikk. Denne kritikken retter seg mot at sykepleierjobben er samfunnskritisk, men at den ikke blir anerkjent som det med tanke på arbeidsvilkår og lønnsnivå. Sammenlikner man fremstillingen av dette i *Blod, svette og tress-is* med skildringene i den Covid-19-pregede *Den lange vakta*, er kritikken i den siste derimot ytterligere intensifisert.

For å utdype disse påstandene nærmere, legger jeg etter en kort introduksjon av de to utvalgte tekstene vekt på (1) rapportboksjangerens muligheter i fremstillingen av sykepleierens arbeidsoppgaver og -vilkår og (2) tekstenes avmystifisering av den offentlige sykepleie-diskursen som ytterligere bidrar til diskusjonen av sjangerrelaterte trekk. Ut ifra artikkelens hovedfokus på skildringen av arbeid, kombinerer jeg i disse to delene nærlesning med et kontekstuelt perspektiv på sykepleierdiskursen som tekstene forholder seg til. Interessen for å undersøke fremstillinger av arbeidsforhold hører først og fremst hjemme i den arbeiderlitterære forskningen, men på grunn av sitt fokus på sykepleie kan (og bør) tekstene leses i skjæringspunktet mellom arbeiderlitteraturforskning og medisinsk humaniora – eller i tilfellet *Blod, svette og tress-is* også grafisk medisin

som bidrar til forskningsfeltet medisinsk humaniora med et fokus på tegneseriemediet. Forståelsen av og synet på helsevesenet kan nemlig gi videre innsikt i hvordan sykdom blir (markedsmessig) verdsatt eller ikke verdsatt. Å sette ord på ”profesjonell identitetsdanning” som Cole, Carlin og Carson refererer til i sin definisjon av medisinsk humaniora fremstår dermed som like relevant i lesninger av litteratur om sykdom og dens behandling som for eksempel pasientens opplevelse av sykdom. Også dette skal jeg vise nærmere gjennom de følgende tekstanalysene.

Om Tegnehannes *Blod, svette og tress-is* (2017) og Liv Bjørnhaug Johansens *Den lange vakta. En historie fra et helsevesen på birstepunktet* (2021)

Både Tegnehannes *Blod, svette og tress-is* og Johansens *Den lange vakta* handler først og fremst om sykepleiere på et sykehus. Tekstenes utgangspunkt og deres narrative fremstillingsmåte varierer. I skildringen av sykepleieryrket finnes det dog, som allerede antydnet, en del likheter. I begge tekstene fremstilles selve jobben på en gjennomgående positiv måte, men synet på helsevesenet og de institusjonelle rammene av pleie og omsorg er kritisk.

Blod, svette og tress-is fra 2017 er tegneserieskaperen Tegnehannes tredje publikasjon i bokserien Tegnehanne. Til forskjell fra de to første bøkene *Tegnehanne* (2015) og *Ambisjoner minus gjennomføringssevne* (2016) består denne kun av nytt materiale og én sammenhengende handling. Derimot inneholder også *Blod, svette og tress-is* en kombinasjon av humoristiske og selvutleverende tekstbolker i tillegg til striper. Tegnehanne ble kjent for denne stilen først med bloggen *Tegnehanne*, som hun blant annet fikk ”Årets blogger” i Vixen Blog Awards for i 2011, og siden som spaltist i den norske dagsavisen *Aftenposten*.⁷ De siste årene har Tegnehanne også illustrert bøker, som Maja Lundes barnebokserie om *Verdens kuleste gjeng* (2015–2018) og Nina Brochmann og Ellen Støkken Dahls *Gleden med skjeden* (2017).

Blod, svette og tress-is handler om perioden fra hovedpersonen Hanne velger å studere sykepleie til hun bestemmer seg for å bli tegneserieforfatter på fulltid og etter 3 år sier opp jobben sin som sykepleier på hjerteavdelingen ved Rikshospitalet.⁸ På 176 sider fremstilles i en humoristisk-satirisk stil de forskjellige episodene om Hannes arbeidsoppgaver som sykepleier, om møter med pasienter og om hennes privatliv slik hun husker det i etterkant. I motsetning til Johansens *Den lange vakta* relaterer den på ingen måte til sykepleierjobben under Covid 19-pandemien, men er en selvbiografisk skildring av hvordan sykepleiere opplever det norske helsevesenet i starten av 2010-tallet.⁹

Den lange vakta fra 2021 gir derimot et detaljert innblikk i hvordan et allerede underbemannet helsevesen måtte håndtere et økende trykk under høy smitterisiko under den første Covid-19-relaterte nedstengningen fra mars 2020. Johansen byttet en akademisk karriere mot sykepleierutdanningen og jobbet i en deltidsstilling på sykehus. I tillegg var hun temaredaktør i tidsskriftet *Sykepleien* som utgis av Norsk Sykepleierforbund, men er nå helsepolitisk rådgiver i stortingssekretariatet for partiet Rødt.

Den lange vakta baserer seg på Johansens egne erfaringer fra jobben på sykehuset og samtaler med kolleger fra blant annet eldreomsorgen. I 26 korte kapitler på stort sett

mindre enn 10 sider forteller hun om de raske omstruktureringene på sykehusene i forbindelse med Covid-19-pandemien og nye pålagte arbeidsrutiner for å ivareta smittevern, samt deres utfordringer og konsekvenser for både ansatte og pasienter. Samtidig løfter Johansen blikket og setter situasjonen på arbeidsplassen sin inn i et nasjonalt perspektiv gjennom å gå i dialog med blant annet retningslinjer fra myndighetene og studier om sykepleieryrket og det norske helsevesenet.

Rapporter fra sykehuset

Koronapandemien viste med all tydelighet hva sykepleiere har bekymret seg for over lang tid; at innsparingene og effektiviseringene i helsetjenestene har gjort oss sårbare på grensen til det uforvarselige. Strikken var stram allerede før koronaen traff oss, alt vi gjorde, måtte tas fra noe annet. Det er den historien jeg vil skynde meg å fortelle, før rampelyset slukker og vi alle er tilbake i hverdagen igjen.¹⁰

Til tross for det personlige narrative bærer *Den lange vakta* med sitt formål å vitne om arbeidsforhold innenfra preg av en mer allmenngyldig rapport. Den kan dermed leses i forbindelse med samtidas interesse for (selv)biografisk litteratur og dokumentarlitteratur. I tillegg kan den også leses ut fra en litteraturhistorisk kontekst, nærmere sagt slutten av 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet når politisk engasjerte skildringer av sosiale forhold og arbeidsforhold preget det nordiske bokmarkedet. I denne perioden stod den i etterkant såkalte rapportboken sterkt, særlig i Sverige med eksempler som Jan Myrdals *Rapport från kinesisk by* (1963), Sara Lidmans *Gruva* (1968), Maja Ekelöfs *Rapport från en skurbink* (1970) og Göran Palms *Ett år på LM* (1972). Blant norske rapportbøker finner man Øyvind Foss' *Rapport fra Berlin. Studenter som avantgarde for yringsfrihet og toleranse* (1968), Bjørn Nilsens *Hamningberg – fraflytting og umyndiggjørelse. Ei bok om utkantproblemer, byråkrati og distriktspolitikk* (1970), Rolf Hanoas *Rapport fra Borregaard. Om spinnsalarbeidernes helsefarlige arbeidsforhold* (1974) og Kjell Fjørtofts *Rapport nordfra '75* (1975). Til forskjell fra de svenske rapportbøkene ser Jo Bech-Karlsen en større variasjon i form og stil i Norge, og han går ut ifra at de svenske tekstene med "sine sosiologisk-dokumentariske ambisjoner" og sin tydeligere formbevissthet delvis hadde en forbildefunksjon for norske forfattere.¹¹

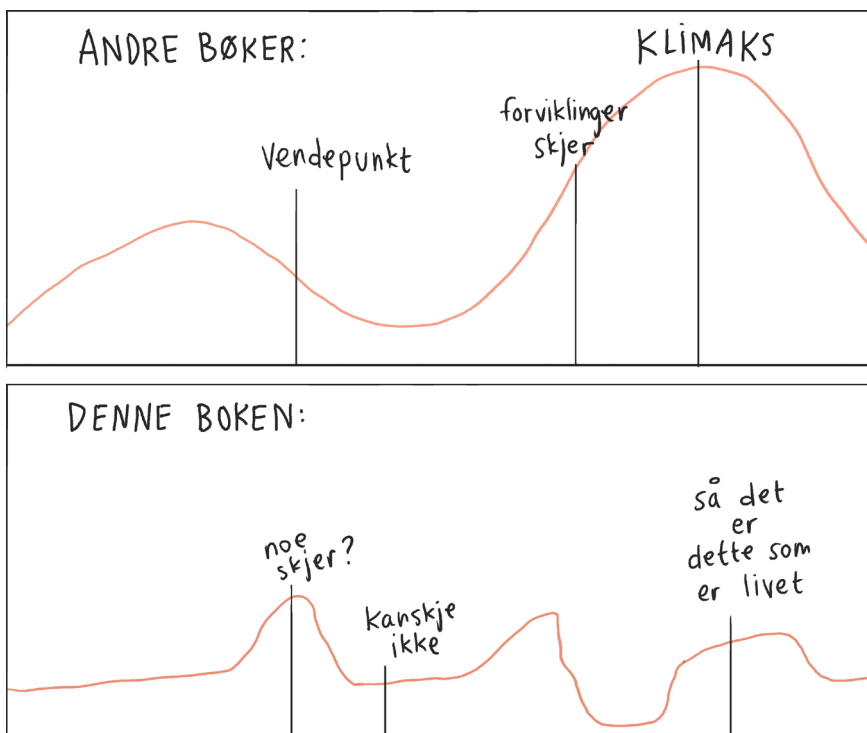
I sin diskusjon av norske dokumentarbøker fra 2006 til 2013 hevder Bech-Karlsen videre at dokumentarforfattere i dag ikke har "mye å hente i" 1960- og 1970-tallets rapportbøker.¹² Dette utsagnet kan tolkes i lys av at han for det første tilskriver dagens dokumentarlitteratur en større grad av "dokumentarisk litteraritet" og at han, for det andre, fastslår at transparens om fortellersubjektet og dermed subjektivitet og selvrefleksivitet trer frem i motsetning til det objektive idealet som dominerte på 1960- og 1970-tallet.¹³ Forskjellene mellom form og stil i Johansens *Den lange vakta* eller Tegnehannes *Blod, svette og tress-is* og den tidligere rapportboken er urekkelig store – for eksempel trenger forfatterne i likhet med Ekelöf, men i motsetning til Lidman, Palm og de norske forfatterne, ikke reise til miljøet de rapporterer ifra, og de typiske rapportbøkene er ikke multimodale tekster slik som Tegnehanne sin. Målet med denne artikkelen er heller ikke å sette likhetstegn mellom disse tekstene. Utgangspunktet er

istedenfor fortolkningen av ”å rapportere” som ”å gi innblikk i”. Denne innsikten formidles gjennom en fortellerinstans som har valgt ut og satt sammen forskjellige scener for å skildre arbeidshverdagen. For analysen av de utvalgte tekstenes arbeidsskildringer er det derfor meningsfullt å se på rapportbokens narrative strategier i forbindelse med konstruksjonen av yrkesidentitet og synliggjøring av arbeide.

En slik tilnærming virker ikke å være et relevant diskusjonsgrunnlag kun for *Den lange vakta* og *Blod, svette og tress-is*. Vigdis Jarness Reisæter, for eksempel, skildrer i *Jeg skal hjelpe deg. En sykepleiers farvel til eldreomsorgen* (2021) jobben som sykepleiere på et sykehjem før Covid-19. Som Johansen og Tegnehanne har hun sluttet i en stilling hvor det ikke er mulig å gi den omsorgen som gir pasientene et verdig liv. Ole Thorstensens *En snekkers dagbok* (2015) og *Bare en jobb* (2022) er ytterligere norske bidrag til arbeidslivsrapporter, men med fokus på norske og polske byggarbeidere. Under arbeidet med denne artikkelen publiserer *Aftonbladet* et innlegg av litteraturkritikeren Rasmus Landström der han argumenterer for en tilbakekomst av rapportboken i den seneste svenske arbeiderlitteraturen i form av fortellinger ”om ämnen som det ofta talats om, men som sällan skildras inifrån”, som østeuropeiske arbeidere i byggebransjen eller arbeidere innenfor gig- og plattformøkonomien.¹⁴ Med tanke på begrepets historiske forankring på 1960- og 1970-tallet velger jeg i denne artikkelen derimot å ikke bruke sjangerdefinisjonen ”rapportbok”, men ”rapporterende stil” i forbindelse med den nyere litteraturen.

Til forskjell fra Bech-Karlsen bygger Annika Olsson sin undersøkelse av den svenske rapportboken i perioden fra 1960 til 1980 på at det er ”den performativa signalen ’detta är verkligheten’ och mottot ’att ge röst’ som karakteriserer böckerna”, og ikke en påstått objektivitet basert på en fraværende forfatterinstans eller gjengivelse av fakta.¹⁵ Mens det innledende sitatet fra *Den lange vakta* fungerer som dette performative signalet, åpner tekstens oppbygning og stil – dens ”dokumentariske litteraritet” – for innsikten som Olssons definisjon antyder. Hyppig bruk av personalpronomenet ”vi” i forbindelse med påstander som ikke er kun individuelle opplevelser suggererer en kollektiv skildring samtidig som denne skildringen gir plass til forskjellige individuelle stemmer, både gjennom gjengivelser av samtaler med kolleger og kapitler som forteller historien til andre sykepleiere. I tillegg oppviser teksten dokumentariske trekk gjennom å referere til blant annet statistikk og forskning om sykepleieryrket. Dette fører til forskjellige dimensjoner i teksten: subjektive erfaringer som kan være vanskelige å verifisere og faktiske opplysninger basert på resultater fra studier. I *Den lange vakta* legitimerer disse to hverandre og gjør dermed fortelleren pålitelig i fremstillingen av arbeidshverdagen. Samtidig blir abstrakte tall fra studieresultatene lettere tilgjengelig for leseren gjennom personlige eksempler.

Kombinasjonen av tekst og striper og den humoristiske stilen i *Blod, svette og tress-is* skaper et annet estetisk uttrykk enn i *Den lange vakta*, men også for Hanne er fortellingen viktig ettersom hun ikke vil glemme detaljene fra sine erfaringer som sykepleier. Hun legger til: ”Dette er en personlig, ekte historie, noe den flate dramaturgien gjenspeiler.”¹⁶ Denne påstanden om virkelighet trekkes frem med en allusjon til den klassiske dramaturgien med utpreget vendepunkt, konfliktopptrapping og klimaks i motsetning til bokens hverdagslige og i mindre grad utpreget og utslagsgivende handlingsforløp (figur 1).

Figur 1. Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is* (Oslo: Egmont, 2017), 7f. © 2017 Hanne Monge Sigbjørnsen. Gjengitt med forfatterens tillatelse.

Dette utdraget, som er en del av bokens innledning, får flere funksjoner: å forberede leserne på hva de kan forvente og hvordan de skal lese teksten og å gi fortellingen et preg av faktisitet gjennom å ta avstand fra et av fiksjonens tradisjonelle og velkjente mønster. I tillegg innebærer denne delen den typen selvrefleksjon som Bech-Karlsen har identifisert i norske dokumentarbøker fra begynnelsen av 2000-tallet. Å bruke ordet "dramaturgi" impliserer at det også i denne hverdagsskildringen ligger en konstruksjon og sammensetting av utvalgte hendelser bak teksten. I dette tilfellet er det "høydepunktene, bunnpunktene og milepælene" i Hannes sykepleierkarriere.¹⁷

Det kan diskuteres om *Blod, svette og tress-is* heller har selvbiografiske enn rapporterende trekk siden det kollektive og rammer som studier og offentlige dokument ikke er like fremstående som i *Den lange vakta*. Olsson hevder derimot om rapportbøkene fra 1960- og 1970-tallet at rapportbok-sjangeren ikke utelukker selvbiografiske innskudd:

Dels genom att rapporterna ofta innehåller koncentrerade levnadsberättelser i monologform, det vill säga de intervjuades berättelser återges i jagform, dels genom att författaren också ofta, men inte alltid, inte bara rapporterar om och från andra utan också rapporterar om och från sig själv.¹⁸

Øyvind Vågenes bruker ikke ordet ”rapport” i sin undersøkelse av internasjonale dokumentarer i form av tegneserier og animasjonsfilmer fra og med 1990-tallet, men anser biografier og selvbiografier som kombinerer hendelser med den politiske og historiske konteksten de oppstår i som en sentral sjanger av den dokumentariske tegneserien.¹⁹ Den følgende analysen synliggjør hvordan *Blod, svette og tress-is* går i dialog med den (arbeids)politiske konteksten. I tillegg inkluderer *Blod, svette og tress-is* også noen korte historier som kolleger har opplevd og kan dermed ikke tolkes som en utelukkende selvbiografisk tekst.

Den utforskende rapportstilen i både Tegnehannes *Blod, svette og tress-is* og Johansens *Den lange vakta* skaper et nyansert bilde av hva det innebærer å være sykepleier. For det første tillater det romslige bokformatet en utførlig redegjørelse av hverdagslige arbeidsoppgaver som ikke nødvendigvis har med de synlige pleieaktivitetene å gjøre. Det kan dreie seg om for eksempel tildeling av sengeplasser og utførlig dokumentasjon som den medisinske sosiologen Davina Allen definerer som ”organiseringsarbeid” og som hun diskuterer i forbindelse med ”usynlig arbeid”.²⁰ Fremstillingen av disse typer arbeidsoppgaver handler derimot ikke bare om synliggjøring, men også om forklaring av situasjoner som ikke blir forstått av medmenneskene – som den lille graden av fleksibilitet som turnusarbeidet medfører eller nattevaktens påvirkning på kroppens naturlige rytme: ”Folk flest sammenligner nattevakter med den ene gangen de måtte stå opp veldig tidlig for å nå et fly.”²¹ I *Blod, svette og tress-is* er det billedspråket som egner seg særlig til å forklare yrkesspesifikke forhold. Dette gjelder ikke bare bokens tegninger, men også språket i tekstavsnittene. For eksempel konkretiserer Tegnehanne Hannes utfordring med å forsøke å bytte vakter med en enkel billedlig sammenlikning som også ikke-sykepleiere kan relatere til: ”Det var som å prøve å få plass til en puslespillbit fra et puslespill med bilde av New York, inn i mitt puslespill, som var et bilde av en sebra som lå på en savanne.”²²

For det andre formidler begge verkene en dyptgående ambivalens mot sykepleieryrket: Å gjøre en meningsfull og viktig jobb man elsker er en side, å være underbemannet og overarbeidet er en annen side som kan føre til frustrasjon og til og med nedsatt fysisk og psykisk helse. Den sterke motsetningen mellom disse to sidene provoserer frem en diskusjon av de institusjonelle og arbeidspolitiske rammene, en diskusjon som også ble ført i de ovenfor nevnte rapportbøkene fra 1960- og 1970-tallet om arbeidsforhold. Samtidig har tekstene ikke bare et rent arbeidspolitisk fokus på lønn og arbeidstid, men diskuterer også hvordan sykepleiernes arbeide forstås og blir verdsatt.

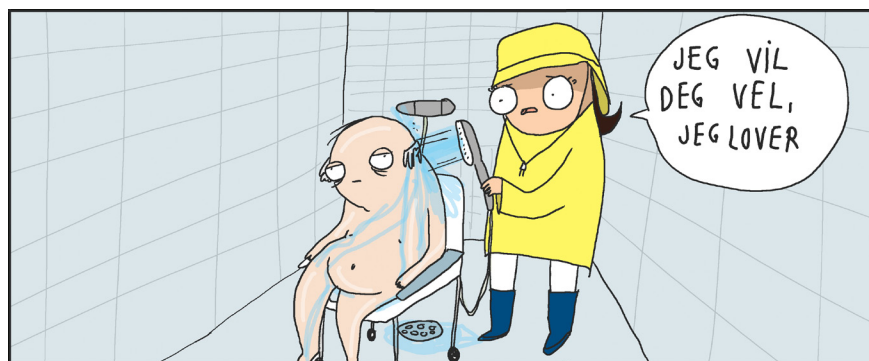
Denne diskusjonen er interessant både fra et arbeiderlitterært perspektiv og perspektivet i medisinsk humaniora slik Cole, Carlin og Carson definerer dette forskingsområdet. Cole, Carlin og Carson påstår at medisinsk humaniora

is concerned with questions of power and justice, broadly conceived. This conception of medical humanities attends to political and social structures as they pertain to medicine, as well as to how medical knowledge is used and produced, and whose interests it serves. In this sense, then, medical humanities engages in critical moral inquiry about medicine and it asks what justice requires.²³

Relatert til *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* handler spørsmål om interesser og rettferdighet om både sykepleiernes arbeidsvilkår og forutsetninger for behandling av sykdom. Som jeg skal vise i neste del om tekstenes avmystifisering av den offentlige sykepleie-diskursen, løfter de frem både fagkunnskap og humanistiske idealer som mellommenneskelig kontakt i omsorgen. Det siste eksisterer frem til tidspresset tar over. Johansen noterer:

Til tross for at det er offisielt anerkjent at sykepleiernes tid er knapp, er sykepleiertid en ressurs som er disponibel for alle. Alt alle andre [innenfor helsesektoren fra leger til Helsedirektoratet] skal gjøre, haster, og vi legger hele tiden våre egne gjøremål til side for å bistå dem.²⁴

Bokens form, det vil si de relativt korte kapitlene som handler om forskjellige episoder og forhold i jobben som sykepleier, understreker den travle og mangefasettete hverdagen som skildres i teksten. I en dårlig bemannings situasjon i forhold til mangfoldige arbeidsoppgaver "fra administrasjon til oppvask" får det høye arbeidstempoet konsekvenser for de som trenger pleie og omsorg.²⁵ Et liknende resonnement finner vi i *Blod, svette og tress-is*. Tegnehanne illustrerer forholdet mellom tid og sykepleiernes arbeidsoppgaver med striper med ulike episoder fra sykehjem der arbeidspresset gir en opplevelse av mangel på tid. Dette fører til at arbeidsstrukturen ikke legger til rette for å kunne møte brukernes behov. Til tross for Hannes ambisjon om "å utgjøre en forskjell i folks liv" tillater de institusjonelle rammene ikke at man eldes med verdighet.²⁶ Hun sammenlikner sykehjemmet med danskebåtens upersonlige og endeløse korridorer og dusjen med en "billig, ukentlig bilvask" som objektifiserer pasienten (figur 2).²⁷ Sosial kontakt og menneskelighet må nedprioriteres når det bare finnes tid til det administrative arbeidet og det rene kroppsarbeidet (som å gi medisin, mat eller stell) – og iblant ikke engang det.

Figur 2. Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 49. © 2017 Hanne Monge Sigbjørnsen. Gjengitt med forfatterens tillatelse.

Gjennom stripene utdyper Tegnehanne disse skildrede forholdene i eldreomsorgen ytterligere. Visualiseringen i figur 2 legger til en ny dimensjon til fortellingen, nemlig

pasientens perspektiv: sårbar i sin nakenhet og med et oppgitt, trist blikk som står i direkte motsetning til Hannes utsagn ”Jeg vil deg vel, jeg lover”. Gjennom denne teknikken drar Tegnehanne en direkte parallell mellom arbeidsforhold og pasientens opplevelse av sykdom eller aldring.

Med disse momentene åpner tekstene opp for etiske spørsmål ved ansvarsplikten: Hvor ligger dette ansvaret når en plutselig får nye arbeidsoppgaver eller når en dobbeltsjekk av medisindoser – en rutine for å unngå feilmedisinering og dets mulige alvorlige konsekvenser – kan utebli på grunn av brist på ressurser og tid, med andre ord når de som skal ta ansvaret for pasienten ikke har mulighet til å gjøre det?²⁸ I tekstene legges det vekt på at å gjøre feil er menneskelig, og dermed skjer det feil også blant helsepersonell. Samtidig påpekes det at å behandle en pasient feil kan få alvorlige konsekvenser, som uansett om systemet tar ansvar for dette eller ikke kommer til å påvirke sykepleieren som både fag- og privatperson.²⁹

Tegnehanne viser også i andre sammenhenger utfordringen med å skille mellom jobb og fritid: ”All fritid jeg hadde ble brukt på å tenke på ting jeg hadde gjort galt på forrige vakt, eller å flykte fra virkeligheten gjennom *The Sims*.”³⁰ Forklaringen ligger i hvordan arbeidstiden er fordelt. Turnusarbeidet med vakter utenfor den vanlige arbeidstiden forstyrrer døgnrytmen og minsker muligheten til å delta i familie- og det sosiale livet.³¹ Til forskjell fra hennes jobb som frilanstegner har Hanne som fast ansatt sykepleier ingen kontroll over organiseringen av sin arbeidstid.³² Med plikten til å jobbe helligdager og på fridager når man blir innkalt, turnusarbeid og endrede arbeidsavtaler i forbindelse med koronapandemien som åpnet for lengre arbeidstider og forflytting mellom avdelingene fremstår det i *Den lange vakta* derfor paradoksalt nok som en fordel å ikke ha fast ansettelse.³³ Dette medfører nemlig noen arbeidstidsrelaterede friheter samtidig som risikoen å ikke få jobb er lav på grunn av sykepleiermangelen. I denne forstand er jobben ”verdifull”, som Hanne uttrykker det.³⁴

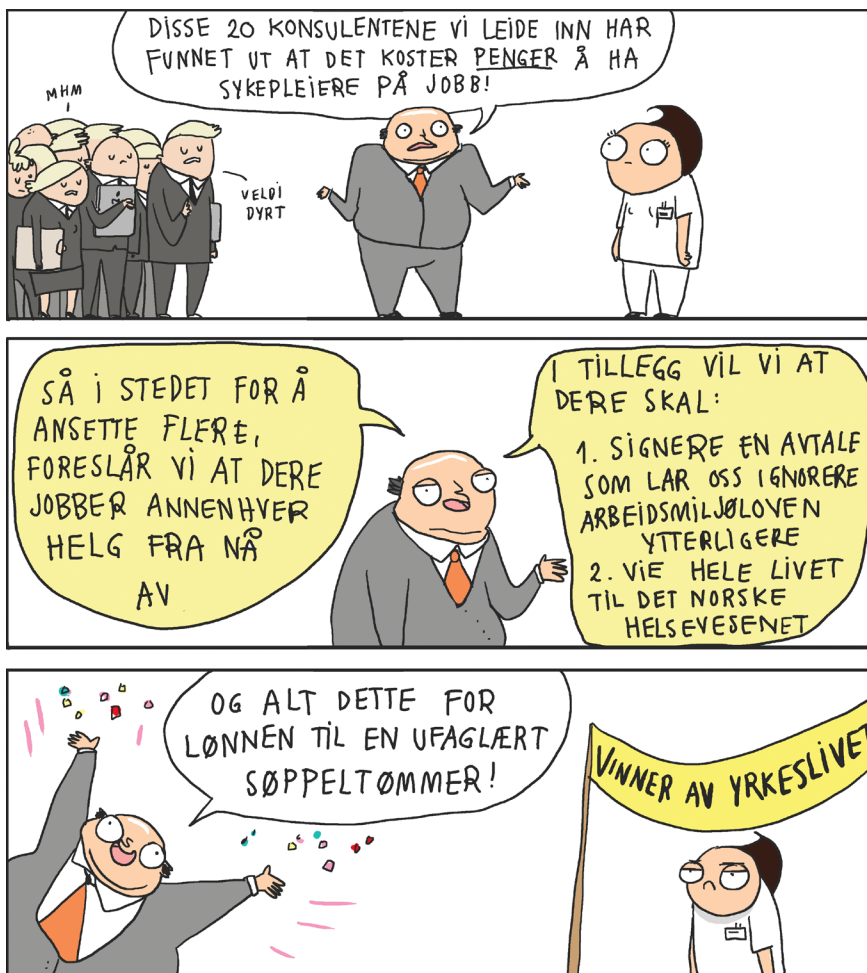
At Tegnehanne setter av et helt kapittel til sykepleiernes turnusarbeid fremhever dets betydning og dets konsekvenser for helsearbeideren. Dette kapittelet slutter derutover med en advarsel og en oppfordring til leseren:

Det er sikkert lett å utnytte at folk i omsorgsykker elsker jobben sin, men tøyess strikken for langt vil det ha veldig store konsekvenser for helsetilbudet vi kan gi.

Så ta meg med en klype salt, men ta sykepleiere på alvor. Det kommer alle til å tjene på i lengden.³⁵

I sitt tydelige budskap skiller dette kapittelet seg fra de andre kapitlene, og kritiserer i den forbindelse i stor grad makthierarkier og økonomistyret management innenfor helsevesenet (figur 3).

Bortsett fra den innledende kommentaren til denne stripen om ”at det stadig er noen med makt som foreslår å forverre turnuslivet ytterligere” er det i figur 3 samspillet mellom bilde og verbaltekst som konstruerer disse makthierarkiene.³⁶ Både fargeleggingen, med den tydelige motsetningen mellom innleide økonomirådgivere ikledd i svarte kostymer og sykepleieren Hanne ikledd i hvit sykepleieruniform, og Hannes oppgitte ansiktsuttrykk som motsier beskrivelsen ”vinner av yrkeslivet” kommenterer ledelsens verbaltekst om innsparing av ressurser på en sarkastisk måte.

Figur 3. Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 128f. © 2017 Hanne Monge Sigbjørnsen. Gjengitt med forfatterens tillatelse.

Denne diskrepansen mellom ledelsen og fagarbeider ligger for øvrig også under fremstillingen i Johansens *Den lange vakta*. Johansen gjør for eksempel oppmerksom på at Sykepleierforbundet bruker ordet ”misbruk” i forbindelse med arbeidsforholdet etter den første nedstengningen. Hun viser også hvordan sykepleiernes kompetanse ikke blir tatt i bruk når hun henviser til regjeringens uavhengige Koronakommisjon som ble oppnevnt i april 2020 og som tross sykepleiernes sentrale stilling gjennom pandemien ikke inkluderer deres perspektiv på håndteringen av situasjonen.³⁷ Som jeg har vist ovenfor, motarbeider *Den lange vakta* denne neglisjeringen av sykepleiernes bidrag og synspunkter gjennom å rapportere om og fra nettopp dette perspektivet. Dette blir enda tydeligere gjennom den ”kompetansehevingen” som karakteriserer representasjonen av sykepleiere i både *Den lange vakta* og *Blod, svette og tress-is* og som jeg argumenterer for i det følgende.

Hvite engler på frontlinjen eller fagpersonell?

Det at de forskjellige historiene i Tegnehannes *Blod, svette, og tress-is* og Johansens *Den lange vakta* gjør krav på at de representerer virkeligheten fremtreder ikke bare gjennom det performative signalet om at de skildrer "ekte" erfaringer, men også gjennom at tekstene tar avstand fra en mystifisert fremstilling av sykepleieryrket og gjennom at de posisjonerer seg i den arbeidspolitiske konteksten der de har oppstått. Johansen henviser for eksempel til resultatene fra studien *Sykepleieres erfaringer med første fase av koronapandemien. Fra mars–oktober 2020*: "Til tross for alle medieoppslagene og oppmerksomheten sykepleierne har fått, opplevde de færreste arbeidet som mer meningsfylt under pandemien."³⁸ Konstruksjonen av yrkesidentiteten i *Den lange vakta* kan tolkes i sammenheng med denne konklusjonen og illustrerer betydningen av litteraturens bidrag i samfunnsdiskusjoner om arbeidsforhold.

Blod, svette, og tress-is og *Den lange vakta* går ikke kun innholdsmessig i dialog med offentlige forestillinger av sykepleieryrket, men også i den verbale og visuelle fremstillingen. Allen gjør en interessant påstand i sin undersøkelse av sykepleiernes profesjonelle identitet i forbindelse med deres stort sett ukjente bidrag innenfor organisasjonen i tillegg til pasientomsorgen:

Det er lite som beveger seg i helsetjenestene uten at en sykepleier har hatt hånd om det. Men hvis denne siden av sykepleierrollen skal bli tatt på alvor, og hvis logikken bak sykepleiernes organiseringsarbeid skal oppfattes som legitim, er det ikke nok med metaforer og analogier som olje, lim og bindevev. Man må heller utvikle et formelt språk for å beskrive det arbeidet som gjøres.³⁹

Dette kravet om klarspråk som meningsbærende skiller seg fra det litteraturvitenskapelige perspektivet på språklige uttrykk. Jan Inge Sørbo, for eksempel, argumenterer at det er den skjønnlitterære teksten og dermed det litterære språket som åpner for ny forståelse siden de ikke er knyttet til roller man inntar i arbeidslivet: "Her er det språket og forteljinga som definerer kva som er viktig, ikkje plasseringa i forhold til institusjonar eller diagnostiske kategoriar. Her finst det innsikter som ein kan ta lærdom av, som medmenneske, som medlidar, som behandlar, som pasient."⁴⁰ Spørsmålet er ikke hvilken av disse påstandene som er riktig eller gal. Både fag- og kommunikasjonskonteksten til disse to utsagnene og dermed språkets formål er rett og slett forskjellige. Mer interessant er hvilke språklige uttrykk som fungerer i tekster med en rapporterende stil som forsøker å både skape en forståelse og å formidle erfaringer og som tar for seg et kritisk perspektiv på rammene for å utøve jobben som sykepleier.

Magnus Nilsson har for den svenske arbeiderlitteraturen vist at fokuset på det litterære er en utbredt strategi i samtidsskildringer av arbeide: "I de allra senaste årens arbetarlitteratur finner man [...] ofta ett pläderande för formell innovation, framför allt i form av en orientering bort från den realism som länge ansetts utgöra den arbetarlitterära traditionens estetiska ryggrad."⁴¹ Dette går i samme retning som Bech-Karlsens ovenfor nevnte karakterisering av den nyere norske dokumentarlitteraturen og kan i noen grad også sies for *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta*. Som de ovenfor diskuterte utdragene fra både *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* antyder, strever tekstene ikke etter en gjennomgående objektiv, nøytral fremstillingsmåte til tross for at de påstår å diskutere virkeligheten til sykepleieryrket mer generelt. I tillegg finnes

det en større åpenhet i uttrykket. Elementer som finnes i den tradisjonelle rapportboken inngår i andre medier som tegneserien, og dokumentaristiske trekk blandes med retoriske virkemidler uten å miste det kontekstuelle perspektivet på sykepleieryrket. Et blikk på bruken av symboler og metaforer illustrerer dette ytterligere.

Et kort søk i mediearkivet Atekst på ”sykepleie” i forbindelse med ”Covid-19-pandemien” antyder – uten at jeg vil analysere dette mer systematisk i denne artikkelen – to tendenser i den mediale rapporteringen om sykepleie: å gjøre oppmerksom på dårlige arbeidsvilkår og å vise respekt og anerkjennelse. Den sårbare bemanningssituasjonen og de utfordrende arbeidsforholdene på norske sykehus og sykehjem fremstilles ikke som et nyoppstått fenomen, men den offentlige støtten for sykepleierne var noe nytt.⁴² Den første tiden inn i pandemien fikk sykepleierne anerkjennelse og takknemlighet fra folkets balkonger uttrykt i applaus. I Norge gikk dette hånd i hånd med det norske dugnadsidealet kommunisert fra regjeringen sin side.⁴³ Applausen forsvant etter hvert, men i sosiale og tradisjonelle medier ble sykepleierne på korona-avdelingen omtalt som helter og ”engler i hvitt” – til tross for gule smittefrakker.⁴⁴ Samtidig rapporterte mediene om frontlinjen i en kamp mot selve viruset og smitten.⁴⁵

Krigsmetaforikk har allerede tidligere blitt brukt i forbindelse med sykdom.⁴⁶ I en komparativ diskursanalytisk studie av medieomtalen av Covid-19 i britiske, amerikanske og tyske medier under de første tre månedene etter utbruddet viser Sylvia Jaworska at dette er et internasjonalt fenomen, men at graden er avhengig av kulturelle, historiske og lingvistiske kontekster.⁴⁷ Likevel er kombinasjonen av krigsmetaforikk og barmhjertighet, godhet og omsorg som fremstår som selvsagt i den mediale diskursen ved nærmere betraktning motstridende, men konstruerer bildet av martyrer og understreker sykepleierens fremstilling som helter. I en gjennomgang av tegneserier om Covid-19 samlet på nettsiden Graphic Medicine under rubrikken ”Covid-19 Comics” viser Sweetha Saji, Sathyaraj Venkatesan og Brian Callender at krigs- og heltemetaforikken i omtalen av helsepersonalet går igjen, sammen med en antropomorfisering av viruset.⁴⁸ Saji, Venkatesan og Callender argumenterer for at det militærtpragede språket gjenspeiler situasjonens alvor og utfordringer og taler til en kollektiv innsats, mens superhelt-statusen gir helsearbeiderne et særlig ansvar i oppdraget med å beseire virus-fienden: ”[T]he moral framework, the roles and responsibilities of the superheroes, and the virtues characterizing a superhero (courage, ingenuity, public safety) are mapped onto the frontline workers.”⁴⁹

Tegnehanne og Johansen konstruerer en holdning mot jobben som sykepleier som dels motsvarer et oppløftet, symbolbasert bilde som finnes i offentligheten, men som i større grad retter oppmerksomheten på den faglige kunnskapen. I eksempelvis *Den lange vakta* bruker Johansen selv en del av det ”offentlige” billedspråket. Hun beskriver sine ”vakter i hvitt” som sykepleier som noe som gir ”tilstedeværelse og vesentlighet”, som noe som svøper henne inn i ”et slags hvitt lys” og som er ”skummelt, vakkert og overveldende”.⁵⁰ Det er en jobb som gir mening for henne og andre:

Etter å ha kommet fra et av de mest individualistiske yrkeslivene som finnes [akademien], der man kunne sitte alene i tre måneder og skrive en artikkel som kanskje ikke kom til å bety noe for noen andre enn en selv, var det å være en uniformert maur i en summende tue som holdt på med livsviktige ting hele tiden, en ny måte å leve på. Nå [under nedstengningen] som alle andre hadde lukket seg inne og vi nesten var alene i gatene på

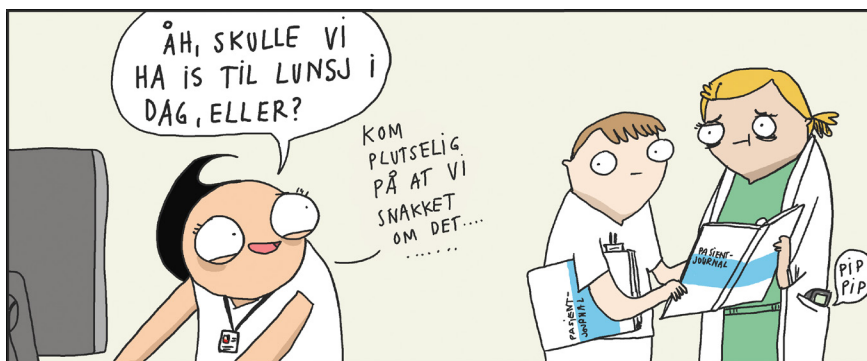
vei til jobb, kjentes det tydelig. Vi trengs. De klarer seg ikke uten oss. Tua vår kan ikke stenge.⁵¹

Johansens bruk av ord som kan relateres til det åndelige, betoningen av den hvite fargen som ikke bare har blitt til en karakteristikk for helsepersonell, men som også symboliserer renhet, og beskrivelsen av et sykehus som maurtue, kan bidra til mystifiseringen av sykepleieryrket som speiler seg i medierapporteringen. Samtidig påpeker Johansen derimot at det er mennesker som jobber som sykepleiere: "[V]i er ikke superhelter. Vi er vanlige folk som står i jobber som til tider koster mer enn hva som er akseptabelt å forvente av en arbeidstaker."⁵² Hun stiller seg også kritisk til dugnadskonseptet og applausen som symbol for anerkjennelse. Å jobbe som sykepleier er en jobb som skal lønnes, og ingen dugnad som kun forventer applaus.⁵³ Johansen påpeker dermed at applausen er symbolsk, mens sykepleie i stor grad er en konkret oppgave, og at applausen derfor ikke anerkjenner den for sykepleierne utfordrende arbeidssituasjonen.

I motsetning til den ovenfor skisserte metaforbruken for å gjøre Covid-19-pandemien forståelig dekonstruerer Johansen dermed forestillingen om den kollektive innsatsen når det er helsevesenet som får bære mye av det ansvaret. I sin påstand om at krigsmetaphorer kan brukes i en positiv forstand for å skape sammenheng og engasjement avkrefter Saji, Venkatesan og Callender advarselen om at denne typen metaforer stigmatiserer både sykdommen og pasienten som Susan Sontag fremsetter i *Illness as Metaphor* (1978) og *Aids and Its Metaphors* (1989).⁵⁴ Eksempelene som Saji, Venkatesan og Callender henviser til i sin analyse er korte og består delvis av bare et panel som ikke tillater en større kontekstualisering av helsearbeiderens jobb. Ut ifra det kontekstuelle blikket og sykepleierens perspektiv skildret i *Den lange vakta*, "stigmatiserer" krigsmetaphorikken derimot helsearbeiderne.⁵⁵ I tillegg tydeliggjør Johansen at konsekvensen av heltemetaphoren er en usynliggjøring av rettigheter knyttet til arbeid. Uten å gi eksempler eller nærmere forklaringer nevner Saji, Venkatesan og Callender at helsehumaniora jobber imot denne problematiske heltemetaphoren, men konkluderer samtidig: "[T]hese comics [om Covid-19 på nettsiden Graphic Medicine] recognize and positively acknowledge altruistic duty and the health-preserving powers of the health-care professionals."⁵⁶ *Den lange vakta* og *Blod, svette og tress-is* er derimot eksempler på motarbeidingen, og viser at nettopp den altruistiske tenkemåten motvirker en anerkjennelse av sykepleierens arbeid som jobb.

Både den verbale og visuelle fremstillingen av sykepleierprofesjonen i den multimodale teksten *Blod, svette og tress-is* avmystifiserer sykepleierjobben enda tydeligere.⁵⁷ Hanne beskriver sykepleie som noe som konstruerer henne som menneske: "Sykepleie føles som en del av min identitet, på samme måte som overspising, neglebiting, og det at jeg alltid begynner setninger med et overrasket 'åh', som om jeg akkurat kom på hva jeg skal si, men egentlig har tenkt og ønsket på det i en evighet."⁵⁸ Å sette likhetstegn mellom sykepleie og neglebiting dekonstruerer bildet av et "overmenneske". Samme funksjon har den stiliserte tegnestilen med verbaltekst i muntlig stil eksemplifisert i figur 4, som følger etter det forrige oppgitte sitatet.

Den ikke-realistiske tegnestilen kan se ut til å stå i motsetning til fortellingenes krav på at de representerer "virkeligheten". Samtidig utvider denne stilen derimot gyldighetens rammer fra det individuelle til det universelle (sykepleier-)planet. Scott

Figur 4. Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 11. © 2017 Hanne Monge Sigbjørnsen. Gjengitt med forfatterens tillatelse.

McCloud hevder: "Når en strektegning gjør et motiv mer abstrakt, er det ikke så mye en elimineringsprosess som en fokusering på spesifikke detaljer" som fremhever motivets "grunnleggende betydning".⁵⁹ I tillegg åpner denne stiliseringen for universalitet og legger fokuset på budskapet og "verden på innsiden".⁶⁰ Tegnehannes stil er mer kompleks enn det som McCloud kaller for strektegning (som likner en enkel smiley). Effekten kan derimot sammenliknes. Til tross for Hannes personlige historie som ligger bak fortellingen, åpner selve tegnestilen for at denne likeså kan være en fortelling som andre sykepleiere har mulighet til å kjenne seg igjen i.

Figur 4 viser også et annet trekk som er gjennomgående i boken og som støtter opp den stiliserte tegnestilens funksjon: Bakgrunnen er ofte ensfarget slik at fokuset ligger på karakterene. Dette forsterker fortellingens fokus på sykepleierindividet. I noen tilfeller, som i figur 2 og den siste stripen i figur 3, legger bildet til en ytterligere dimensjon som ikke beskrives i verbalteksten. Flertallet av stripene som figur 4 illustrerer derimot tekststavnittene mellom visualiseringene. Dette fører imidlertid ikke til gjentakelser, men har en eksemplifiserende og anskueliggjørende funksjon. Slik som den stiliserte tegnestilen fører denne metoden altså til at budskapet trer tydeligere frem. En liknende effekt får bokens veksling mellom forskjellige tempus. Tekststavnittene om tidligere hendelser er skrevet i fortid, mens Hannes refleksjoner i skrivende stund, verbalteksten i stripene og allmenne beskrivelser av sykepleierjobben er skrevet i presens. Denne vekslingen resulterer i en dynamikk i teksten og øker inntrykket av deltakelse i det som skildres i stripene. Presensformen i de allmenne beskrivelsene av sykepleierjobben fremhever i tillegg deres aktualitet og understreker deres allmenne gyldighet gjennom å indikere at det ikke handler om engangshendelser.

Å være sykepleier betyr for Hanne muligheten til "å utgjøre en forskjell i folks liv", og grunnen til at hun har bestemt seg for å slutte i jobben som sykepleier er ikke jobben i seg selv, men at hun befinner seg i en fase der det passer henne bedre å tegne.⁶¹ *Blod, svette og tress-is* slutter med et brev til en fremtids-Hanne som må gå tilbake til turnusarbeidet som sykepleier og som skal minne henne om at mange av sykepleierens arbeidsoppgaver "veie[r] opp for alle kroppsvæskene du må tørke, og all antibiotikaen du må blande".⁶² Til tross for at *Blod, svette og tress-is* også påpeker en del kritiske aspekter innenfor helsevesenet, slutter boken dermed på en positiv måte.

Henvisninger til den faglige utdanningen og flerårig arbeidserfaring så vel som refleksjoner over hvordan man ønsker å møte pasienten definerer sykepleieryrket som et yrke preget av et kunnskaps- og omsorgsforhold til den menneskelige kroppen generelt og den individuelle pasienten. Hanne, for eksempel, vil gjerne se den roboten som kan erstatte de høyt spesialiserte kunnskapene og ferdighetene som en menneskelig sykepleier har.⁶³ Johansen skriver: ”Kall meg gjerne pretensios, men de hvitklede kroppene våre kanalisere en universell nestekjærlighet. Det er humanisme på sitt vakreste.”⁶⁴ Dette er et perspektiv på helsevesenet som poengteres innenfor medisinsk humaniora: ”Det ligger i dette synet på medisin som moralsk aktivitet at sykdom ikke skiller fra pasienten, og at helsearbeideren så vel som pasienten ivaretas som personer, ikke bare som roller,” argumenterer Hilde Bondevik og Knut Stene-Johansen.⁶⁵ Således peker de i samme retning som argumentasjonen ovenfor: Både *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* konstruerer sykepleieren som medmenneske og fagperson som i sin tur ser pasienten som menneske.

Konklusjon

Både Tegnehannes multimodale tekst *Blod, svette og tress-is* og Johansens litterære sakprosatext *Den lange vakta* går i møte med leseren med formålet å rapportere ”fra innsiden” av helsevesenet. For å formidle denne innsikten, kombinerer tekstene et subjektivt perspektiv og individuelle erfaringer fra arbeidet som sykepleier med et krav om autentisitet og, særlig i tilfellet *Den lange vakta*, et krav om en større kollektiv gyldighet.

Vågnes oppsummerer sin undersøkelse av den nyere dokumentariske tegneserien på følgende måte:

Dei viser til same tid ei interesse for det menneskelege og det politiske. Framstillingane deira veks ut av eit engasjement for korleis historiske og sosiale forhold verkar inn på enkeltmennesket sitt handlingsrom. I møtet med individet opnar det seg eit rom for drøfting av spørsmål som vedkjem ein større fellesskap. Eitiske spørsmål vert reiste ved hjelp av estetiske verkemiddel i ulike kombinasjonar av ikkje-fotografiske bilde og skrivne eller talte ord.⁶⁶

En liknende konklusjon kan trekkes om Tegnehannes *Blod, svette og tress-is* og Johansens *Den lange vakta*. Gjennom å kombinere subjektive og kollektive erfaringer og arbeids- og helsepolitiske moment fremstår *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* som variasjoner på selvbiografisk pregede rapporter med en kritisk granskning av helsevesenets betingelser som åpner for refleksjon og debatt om sykepleierens arbeidsvilkår.

I tillegg til at begge tekstene tar utgangspunkt i individets erfaringer, trer tekstenes subjektive uttrykk frem i selve konstruksjonen. I både tegneserien og sakprosatexten skildres den påståtte virkeligheten ikke bare med et tydelig språk slik som Allen etterlyser, men også med ”en dokumentarisk litteraritet”. Dermed kan de leses som bidrag til den dokumentarlitteraturen som Bech-Karlsen har sporet. Særlig tegneserieboken *Blod, svette og tress-is* fremstår allerede på grunn av kombinasjonen av tekst og tegninger med et eget estetisk uttrykk for å nå ut til leseren og skape engasjement. Til forskjell fra

et mer abstrakt metaforisk språk kan denne typen billedspråk øke innsikt i og forståelsen for noe som kan oppleves som fremmed, samtidig som en stilisert tegnestil åpner for en form av identifikasjon. Blandingen av humoristiske, selvironiske og satiriske innslag i både tekst og tegninger trekker ikke tekstens budskap inn i latterligheten, men underholder samtidig som de påpeker alvoret i utsagnene.

Angående arbeids- og helsepolitiske rammer oppviser tekstene likevel ulike grader av debatt rundt sykepleierens handlingsrom i lys av denne konteksten. Sammenliknet med *Den lange vakta* er selve tonen i *Blod, svette og tress-is* i store deler av boken mindre kritisk mot brister i bemanningen innenfor helsevesenet. De kritiske aspektene som Tegnehanne antyder har blitt enda mer avgjørende og åpenbart i den Covid-19-pregede krisesituasjonen som Johansen refererer til. Selv om de to utvalgte tekstene er skrevet med omtrent fire års mellomrom og en pandemi med økt trykk på helsevesenet innimellom, oppviser de også en del tematiske likheter i sitt politiske engasjement – for eksempel i spennet mellom yrkes- og samfunnsansvar og systemkritikk eller i hvordan de møter offentlige forestillinger om sykepleiernes jobb. Den diskursive fremstillingen av sykepleiere i *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* og av sykepleiere i deler av den mediale rapporteringen under Covid-19-pandemien oppviser et gap mellom en offentlig forestilling og den selvoppfatningen som fremtrer i de to bøkene. Den første løfter opp sykepleieren – helten, engelen, frontkjemperen – til guddommelige sfærer mens den siste imøtegår denne mystifiseringen med kunnskap, yrkesetikk og personlige og yrkesmessige konsekvenser for å underbygge et krav for bedre arbeidsforhold og lønn.

Rent innholdsmessig er disse analyseresultatene nok ikke overraskende og passer inn i dagens diskurs om helsevesenet jeg har skissert innledningsvis. Utvalg av historier, ordvalg og vektlegging i tekstene kan derimot skape og fordype innsikter om erfaringer, holdninger og vurderinger, blant annet gjennom å synliggjøre hvor relevante de ulike aspektene er, det vil si hvilken innflytelse de har på det handlende subjektet og hvordan de blir oppfattet. Det personlige narrative og perspektiviseringen knyttet til dette gestalter følelser og erfaringer som til og med kan oppleves motstridende eller irrasjonelle, som den grunnleggende positive innstillingen mot yrket som samtidig granskes kritisk i *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta*.

Den kritiske diskusjonen av sykepleieryrket i *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* kan ses i forbindelse med tendensen i den svenske arbeiderlitteraturen til å gå i dialog med pågående klasserelaterte diskusjoner.⁶⁷ Arbeidsvilkårene innen helse- og omsorgssektoren ser nå ut til å kunne fremtvinge en litteratur som ønsker å formidle erfaringer med pleieren som subjekt – som bidrag til en økt oppmerksomhet på arbeidsvilkår og lønn innenfor helse- og omsorgssektoren. Hvorvidt denne tendensen gjelder det norske litterære feltet utover de i denne artikkelen nevnte tekstene gjenstår å utforskes videre. At de to utvalgte tekstene benytter seg av sjangermessige trekk som allerede ble brukt i den arbeidspolitisk engasjerte rapportlitteraturen fra det sene 1960- og tidlig 1970-tallet for å synliggjøre erfaringer, fremstår fra et arbeiderlitterært perspektiv som en konsekvent fortellerteknisk strategi for å løfte frem stemmer som ellers ikke får mye plass i offentligheten. Dette betyr derimot ikke at tekstene forblir rent deskriptive i overensstemmelse med sitt realistisk motiverte ”motto”, å skildre en opplevd sykepleier-virkelighet. I stedet for inkluderer de rom for tolkninger, spørsmål og (mulige) svar.

Å lese *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* med fokus på deres skildringer av sykepleiernes arbeid kartlegger hierarkier og arbeidsvilkår i helsevesenet som til tider ikke tillater en forsvarlig utføring av jobben. Det fremhever videre ambivalente følelser i forbindelse med jobben som sykepleier, som frustrasjon, fortvilelse og maktesløshet på den ene og yrkes stolthet, ansvar, empati med pasientene og respekt for hverandres innsats på den andre siden. Gjennom å lese tekstene utover dette i skjæringsfeltet mellom arbeiderlitterær forskning og medisinsk humaniora får resultatene en utvidet betydning. Med sin utforskning av sykepleiernes arbeidssituasjoner bidrar *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* likeså til en dialog om hvordan sykdom og dens behandling blir møtt og vurdert fra den institusjonelle siden.

For det første handler dette om at tekstene tilfører feltet medisinsk humaniora en sentral dimensjon innenfor helsevesenet: sykepleiernes blikk på sykdom og pasienten og deres rolle innenfor pleie og omsorg. I tillegg stiller tekstene etiske spørsmål relatert til dette. I *Graphic Medicine Manifesto* skriver forfatterne:

Graphic Medicine [...] challenges the dominant methods of scholarship in healthcare offering a more inclusive perspective of medicine and illness, disability, caregiving, and being cared for. Comics give voice to those who are often not heard.⁶⁸

Gjennom å løfte frem sykepleiernes perspektiv svarer både *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* (som ikke-tegneserie) på denne forestillingen om mangfold og synliggjøring innenfor grafisk medisin. Dermed påpeker de ikke bare hvor mange forskjellige aktører som er virksomme innom og trengs i helsevesenet, men fremhever også sykepleiernes kompetanse og yrkesgruppens sentrale rolle i den daglige helserelaterte driften. Analysen har vist at *Blod, svette og tress-is* og *Den lange vakta* legger særlig vekt på at sykepleiernes profesjonelle identitet er sterk (til tross for at den overveiende kobles til arbeidsoppgavene og ikke arbeidsplassen), men at denne yrkesgruppen trenger mer oppmerksomhet og forbedrede arbeidsvilkår for å kunne tilby kvalitet i arbeidet med pasienten. Dette er et eksempel på hvordan kombinasjonen av en arbeiderlitterær synsvinkel og en vinkling mot medisinsk humaniora beriker hverandre i en interdisiplinær forskningskontekst.

For det andre fremstiller tekstene nemlig en kausal sammenheng mellom sykepleiernes arbeidsvilkår og pasientens opplevelser av sykdom og aldring og videre helsevesenets pasientsyn. For å få en helhetlig forståelse av sykdom, bør den altså ses i relasjon til institusjonelle og helsepolitiske rammer og helsearbeidernes rolle i tillegg til kulturelle, historiske og sosiale kontekster.

Noter

- 1 For noen eksempler fra de siste årene se Bunadsgeriljaen (nettside), <https://www.bunadsgeriljaen.no/>; Kari Anne Dolonen, Nils Kristian Reppen, "Norge mangler 5900 sykepleiere og 700 spesialsykepleiere", *Sykepleien*, 2022-05-18, <https://sykepleien.no/2022/05/norge-mangler-5900-sykepleiere-og-700-spesialsykepleiere#:~:text=Sykepleiermangelen%20er%20en%C3%A5%205900%20sykepleiere,manko%20p%C3%A5%2070%20000%20>

- ansatte; Othilde Skjøstad, Geir Hjemås, Svetlana Beyer, ”I av 5 nyutdanna sykepleiere jobber ikke i helsetjenesten”, Statistisk sentralbyrå, 2017-08-25, <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/1-av-5-nyutdanna-sykepleiere-jobber-ikke-i-helsetjenesten>.
- 2 Eksempler på dette er Unni Langås, *Traumets betydning i norsk samtidslitteratur* (Bergen: Fagbokforlaget, 2016); Oddgeir Synnes og Hilde Bondevik, ”Litterære strategier og sjølvopplevd kreft”, *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift* vol. 21 (2018:2), 161–182, <https://doi.org/10.18261/issn.1504-288X-2018-02-0>; Jan Inge Sørbo, *Til trøyst. Å gje språk til psykiske kriser* (Oslo: Samlaget, 2013).
 - 3 Thomas R. Cole, Nathan S. Carlin, Ronald A. Carson, *Medical Humanities. An Introduction* (New York: Cambridge University Press, 2015), 13. Kursiv i originalteksten.
 - 4 Se for eksempel Hilde Bondevik, Knut Stene-Johansen, *Sykdom som litteratur. 13 utvalgte diagnoser* (Oslo: Unipub, 2011); Linda Nesby, *Sinne, samhold og kjendiser. Sykdomsskildringer i skandinavisk samtidslitteratur* (Oslo: Universitetsforlaget, 2021).
 - 5 Katarina Bernhardsson, ”Litteratur och läkekunst. Att föra in skönlitteratur på läkarutbildningen”, i *Litteratur och läkekunst. Nio seminarier i medicinsk humaniora*, Katarina Bernhardsson, Immi Lundin, Evelina Stenbeck red. (Göteborg: Makadam, 2021), 14–15; Nesby, *Sinne, samhold og kjendiser*, 26f.
 - 6 *Litteratur och läkekunst. Nio seminarier i medicinsk humaniora*, Katarina Bernhardsson, Immi Lundin, Evelina Stenbeck red. (Göteborg: Makadam, 2021). Om den arbeiderlitterære konteksten se for eksempel Magnus Nilsson, ”En ny generation – en förnyad tradition? Klasspolitiska strategier i samtida svenskspråkig arbetarlitteratur”, *Sammlaren* vol. 135 (2014), 100–128 eller Magnus Nilsson, ”Den modern(aste) svenskspråkiga arbetarlitteraturen”, i *Stempelslag. Lesningar i nordisk politisk litteratur*, Even Iglund Diesen, Ole Karlsen, Elin Stengrundet red. (Oslo: Novus, 2016), 259–284. Nilsson refererer blant annet til diktsamlingen *Efter arbetsschema* av Johan Jönson (2008) og *11.05.05–14.10.17* av Marie Norin (2015) og romanen *Jag ska egentligen inte jobba här* av Sara Beischer (2012) som skildrer omsorgsarbeid på offentlige og private sykehjem.
 - 7 *Tegnehanne* (blog). <http://tegnehanne.no/>.
 - 8 Med ”Hanne” mener jeg den litterære personen og førstepersonfortelleren, ”Tegnehanne” refererer til forfatteren Hanne Monge Sigbjørnsen.
 - 9 Tegnehanne har kommentert helsevesenet under pandemien på sin Instagram-konto i en serie striper om sin fødsel på Oslo universitetssykehus. (Hanne Monge Sigbjørnsen (@tegnehanne), ”Fødselen del 1–5”, Instagram, 2020-07-02, https://www.instagram.com/p/CCJmk_FLoN/?utm_medium=copy_link; 2020-07-05, https://www.instagram.com/p/CCRGc-GLYhC/?utm_medium=copy_link; 2020-07-09, https://www.instagram.com/p/CCa_KbSFt43/?utm_medium=copy_link; 2020-07-12, https://www.instagram.com/p/CCixAz-lm3o/?utm_medium=copy_link; 2020-07-19, https://www.instagram.com/p/CCox7wiF_37/?utm_medium=copy_link) I disse stripene forteller hun om både ensomhet (faren til babyen ble stoppet av koronavakter og fikk ikke være med i timene frem til selve fødselen i fødestua) og manglende hjelp når fødselen allerede hadde kommet i gang på en travel fødeavdeling. Serien har fått en del oppmerksomhet, blant annet i nyhetssendingen *Dagsnytt 18* (NRK1, 2020-07-16, 19:15–32:20. <https://tv.nrk.no/se?v=NNFA5671620&t=1156s>).
 - 10 Liv Bjørnhaug Johansen, *Den lange vakta. En historie fra et helsevesen på bristepunktet* (Oslo: Manifest, 2021), 14.
 - 11 Jo Bech-Karlsen, *Den nye litterære bølgen. Litteraritet og transparens i norske dokumentarbøker 2006–2013* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2014), 24. Se også Jo Bech-Karlsen, ”Rapportbøker og dokumentarisk reportasje”, i *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750–1995*, bind II, 1920–1995, Egil Børre Johnsen, Trond Berg Eriksen red. (Oslo: Universitetsforlaget, 1998), 238–240, 250f.

- 12 Bech-Karlsen, *Den nye litterære bølgen*, 25.
- 13 Bech-Karlsen, *Den nye litterære bølgen*, 18–20, 25, 33–35, 38. Begrepet ”dokumentarisk litteraritet” sikter på det litterære og litterære kvaliteter i en sakprosatext uten at det er skjønnlitteraturen som brukes som målestokk. (Bech-Karlsen, *Den nye litterære bølgen*, 37f.)
- 14 Rasmus Landström, ”Medelklassens slappa livspussel sett nedifrån”, *Aftonbladet*, 2022-03-22, <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/oWz1Pa/rasmus-landstrom-om-rapportbockernas-comeback>.
- 15 Annika Olsson, *Att ge den andra sidan röst* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2004), 22. Olsson understreker at hun baserer denne definisjonen på Clas Ziliacus sin begrepsdiskusjon.
- 16 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is* (Oslo: Egmont, 2017), 7.
- 17 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 6.
- 18 Olsson, *Att ge den andra sidan röst*, 24.
- 19 Øyvind Vågnes, *Den dokumentariske teikneserien. Teikneserien, animasjonsfilmen og det verkelege* (Oslo: Universitetsforlaget, 2014), 12f. Vågnes bygger først og fremst sin argumentasjon på verk fra Joe Sacco, Alison Bechdel, Marjane Satrapi og Ari Folman.
- 20 Davina Allen, *Sykepleiernes usynlige arbeid. Organisering av sykehus og pasientomsorg*, Eirik Ulltang Birkeland overs. (Bergen: Fagbokforlaget, [2014] 2019), 29, 33. Dette er også et eksempel på forskning som Johansen henviser til (*Den lange vakta*, 123f.)
- 21 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 121.
- 22 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 125.
- 23 Cole, Carlin, Carson, *Medical Humanities*, 12.
- 24 Johansen, *Den lange vakta*, 42.
- 25 Johansen, *Den lange vakta*, 45.
- 26 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 17.
- 27 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 49.
- 28 Johansen, *Den lange vakta*, 143–145; Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 112.
- 29 Johansen, *Den lange vakta*, 143, 145; Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 114.
- 30 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 116.
- 31 Johansen, *Den lange vakta*, 55f.; Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 114f., 121, 124f., 128f.
- 32 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 16f., 174.
- 33 Johansen, *Den lange vakta*, 54f.
- 34 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 12.
- 35 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 130.
- 36 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 128.
- 37 Johansen, *Den lange vakta*, 172–175, 181f.
- 38 Johansen, *Den lange vakta*, 200. For resultatet fra rapporten se Line Melby et al., *Sykepleieres erfaringer med første fase av koronapandemien fra mars–oktober 2020* (Trondheim: SINTEF, 2020), 258, <https://www.sintef.no/publikasjoner/publikasjon/1856283/>.
- 39 Allen, *Sykepleiernes usynlige arbeid*, 182.
- 40 Sørbø, *Til trøyst*, 14.
- 41 Nilsson, ”En ny generation – en förnyad tradition?”, 100. Nilsson har i tillegg forsket på klasse og tegneserier som Mats Källblads *Hundra år i samma klass* (2014) og Daria Bogdanskas *Wage Slaves* (2017). (Magnus Nilsson, ”Working-class comics? Proletarian self-reflexiveness in Mats Källblad’s graphic novel *Hundra år i samma klass*”, *Journal of Graphic Novels and Comics* vol. 10 (2019:3), 368–380, <https://doi.org/10.1080/21504857.2018.1500383>.)
- 42 Se for eksempel Cecilie Myrseth, ”Etter korona-applausen”, *Nye Troms*, 2021-05-12, <https://nye-troms.no/etter-korona-applausen/19.20942> eller Anne Sofie Lid Bergvall, ”Tre av fire sykepleiere ved sykehuset vurderer å gjøre som Mari Glittum: Slutte”, *Aftenposten*,

- 2022-01-20, <https://www.aftenposten.no/norge/i/bGoQ4d/tre-av-fire-sykepleiere-ved-sykehuset-vurderer-aa-gjoere-som-mari-glittum-slutte>. Se også fotnote 1.
- 43 Sanjana Arora, Jonas Debesay, Hande Eslen-Ziya, "Persuasive narrative during the COVID-19 pandemic. Norwegian Prime Minister Erna Solberg's posts on Facebook", *Humanities and social sciences communications* vol. 9 (2022), <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01051-5>.
- 44 Ingvill Mydland, "På innsiden av Covid-enheten. Engler i hvitt håndterer koronasmittede pasienter", *Avisen Agder*, 2022-01-27, <https://www.avisenagder.no/pa-innsiden-av-covid-enheten-engler-i-hvitt-handterer-korona-smittede-pasienter/fl5-99-1096710>.
- 45 Se for eksempel Kai Flatekvål, "Siri og Ida står fremst i frontlinjen for å sikre at smitten ikke sprer seg", *Bergensavisen*, 2021-04-22, <https://www.ba.no/siri-og-ida-star-fremst-i-linjene-for-a-sikre-at-smitten-ikke-sprer-seg/s/5-8-1591551> eller Myrseth, "Etter korona-applausen".
- 46 Susan Sontag sporer bruken av krigsmetaforikk tilbake til kampanjer mot syfilis og tuberkulose under og etter første verdenskrig. (Susan Sontag, *Illness as Metaphor & Aids and Its Metaphors* (London: Penguin, 2002), 95f.)
- 47 Sylvia Jaworska, "Investigating Media Representations of the Coronavirus in the UK, USA and Germany. What Can a Comparative Corpus-Based Discourse Analysis Contribute to Our Understanding of the Covid-19 Pandemic?", i *Vital Discourse. Elements in Applied Linguistics*, Rodney H. Jones red. (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 36.
- 48 "Covid-19 Comics", Graphic Medicine, Graphic Medicine International Collective, siste oppdatering 2021-12-02, <https://www.graphicmedicine.org/covid-19-comics/>; Sweetha Saji, Sathyaraj Venkatesan, Brian Callender, "Comics in the Time of a Pan(dem)ic. COVID-19, Graphic Medicine, and Metaphors", *Perspectives in Biology and Medicine* vol. 64 (2021:1), 144, <https://doi.org/10.1353/pbm.2021.0010>.
- 49 Saji, Venkatesan, Callender, "Comics in the Time of a Pan(dem)ic", 146. For krigsmetaforer og kollektivitet se side 144f.
- 50 Johansen, *Den lange vakta*, 19.
- 51 Johansen, *Den lange vakta*, 27.
- 52 Johansen, *Den lange vakta*, 14.
- 53 Johansen, *Den lange vakta*, 114, 146.
- 54 Saji, Venkatesan, Callender, "Comics in the Time of a Pan(dem)ic", 144f., 152; Susan Sontag, *Illness as Metaphor & Aids and Its Metaphors*, 59, 97, 197f.
- 55 Interessant nok oppviser lengre tegneserier som er samlet på nettsiden Graphic Medicine under rubrikken "Frontline Workers Comic Project" også et mer kritisk perspektiv enn de tegneseriene under rubrikken "Covid-19 Comics" som Saji, Venkatesan og Callender undersøker. ("Covid-19 Comics", Graphic Medicine; "Frontline Workers Comic Project", Graphic Medicine, Graphic Medicine International Collective, siste oppdatering 2022-07-15, <https://www.graphicmedicine.org/frontline-workers-comics-project/>).
- 56 Saji, Venkatesan, Callender, "Comics in the Time of a Pan(dem)ic", 150.
- 57 Denne avmystifisering av sykepleieryrket motsvarer en "avmystifisering og åpenhet" rundt sykdom i sykdomsskildringer som Nesby diskuterer. (*Sinne, samhold og kjendiser*, 14.)
- 58 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 11.
- 59 Scott McCloud, *Hva er tegneserier*, Alexander Leborg overs. (Oslo: Minuskel forlag, [1993] 2016), 38.
- 60 McCloud, *Hva er tegneserier*, 39, 45, 49.
- 61 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 17.
- 62 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 176.

- 63 Tegnehanne, *Blod, svette og tress-is*, 12f.
- 64 Johansen, *Den lange vakta*, 133.
- 65 Bondevik, Stene-Johansen, *Sykdom som litteratur*, 15.
- 66 Vågnes, *Den dokumentariske teikneserien*, 114f.
- 67 Se for eksempel Nilsson, ”Den moderna(ste) svenskspråkiga arbetarlitteraturen”, 261.
- 68 MK Czerwiec et al., *Graphic Medicine Manifesto* (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2015), 2.